

Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій

Москальов М.А.

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри менеджменту і туризму
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Москальов А.А.

старший викладач кафедри фінансів
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглянуті концептуальні моделі, що характеризують взаємодію влади і бізнесу, визначено їхню роль та їхнє значення в сучасних трансформаційних умовах. Виокремлено характерні ознаки моделей взаємодії держави з бізнес-середовищем, що склалися у світовій практиці. Пропонується побудувати ефективну модель взаємодії господарюючих суб'єктів і державних органів, яка вимагає формування відповідних інституційних рамок для такого співробітництва.

Ключові слова: бізнес-еліта, держава, групи інтересів, плюралістична модель, неокорпоратистська модель.

Moskal'ov M.A., Moskal'ov A.A. МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БИЗНЕСА И ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

В статье рассмотрены концептуальные модели, характеризующие взаимодействие власти и бизнеса, определены их роль и значение в сложившихся современных трансформационных условиях. Предлагается построить эффективную модель взаимодействия хозяйствующих субъектов и государственных органов, которая требует формирования соответствующих институциональных рамок для такого сотрудничества.

Ключевые слова: бизнес-элиты, государство, группы интересов, плюралистическая модель, неокорпоративистская модель.

Moskal'ov M.A., Moskal'ov A.A. MODELS OF INTERACTION BETWEEN BUSINESS AND GOVERNMENT IN REALITIES OF MODERN TRANSFORMATIONS

The article analyses the conceptual models of interaction between business and government. Moreover their role and importance in the current conditions of modern transformation are defined. It is proposed to build an effective model of interaction between business entities and public authorities which requires the formation of appropriate institutional framework for such cooperation as well as development of mechanisms for their implementation in practice.

Keywords: business elite, government, groups of interests, pluralistic model, neo-corporatist model.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Науковий інтерес до проблем взаємодії бізнес-структур і органів державної влади обумовлений цілою низкою факторів, пов'язаних з основними тенденціями в економічній і політичній системах. Питання взаємовідносин державних органів і бізнесу об'єктивно є сьогодні рушійною силою розвитку будь-якої сучасної демократичної правої держави.

В останні роки в усьому світі спостерігається тенденція посилення співпраці влади і бізнесу. Система взаємодії держави та бізнесу в різних країнах функціонує по-різному. Незважаючи на те, що йдеться про країни з розвиненими ринками, список відмінностей виглядає досить великим. Ці відмінності поро-

джуються такими факторами, як історично сформований характер відносин між суспільством і державою, традиції вирішення ділових конфліктів, різні типи економічної поведінки населення, рівень політичної культури, розподіл ресурсів між різними інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті вивчення сучасних моделей взаємодії бізнес-структур та органів державної влади представляють інтерес дослідження, пов'язані з аналізом впливу зацікавлених груп бізнесу на політичні процеси в країнах з розвинутою економікою. Для сучасного розуміння діалектики взаємодії бізнесу і влади найбільш значущими є концепції, викладені в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як М. Шульга (визначав, що успіх співпраці має

ґрунтуватися на міцних інститутах влади) [3], А. Пасхавер (визначав, що взаємодія влади та бізнесу має формуватись на інституціональних засадах кооперації) [1], А. Бенлі (вивчав політичний процес через призму зацікавлених груп, вважав, що взаємодія груп суспільства, які чинять тиск один на одного і на державу, є визначальним фактором державної політики) [6], Д. Трумен (виділив з усієї сукупності асоціацій товариства «політичні групи інтересів» – ту частину, яка взаємодіє з інститутами держави) [9], Р. Даль (припускає, що сучасні динамічні плюралістичні суспільства створили сприятливі умови для вільної конкуренції груп інтересів) [7], Ф. Шміттер, (вважає, що взаємодія держави з групами інтересів приводить до співучасті «організованих інтересів» в управлінні) [10], М. Олсон (стверджує, що «великі економічні групи, що працюють на свій економічний інтерес, є безумовною основою політичного процесу») [8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Особливої актуальності набули питання в аналізі ключових особливостей та перспектив розвитку моделей взаємовідносин між державою, бізнесом і суспільством в умовах сучасних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному політичному просторі діють дві принципово відмінні моделі взаємодії бізнесу та держави: плюралістична і неокорпоративістська. Вони відображають основні підходи до просування інтересів великого бізнесу, де головною розмежувальною ознакою виступає роль держави. В дійсності жодна з них не функціонує в чистому вигляді. Наявні в світі конкретні приклади частіше за все є переплетенням та поєднанням обох моделей. Проте у всіх випадках простежується переважання однієї моделі над іншою.

Більшість вчених вважає найбільш авторитетними дослідження цієї проблематики, що представлені у наукових працях Ф. Шміттера. На його думку, плюралістична модель є «системою представницьких інтересів, у якій визначальні одиниці організовані в необмежену кількість самостійних, необов'язкових, конкуруючих одна з одною, ієрархічно незалежних структур, які особливим чином не ліцензуються, не визнаються та не отримують субсидій і ніяк не контролюються <...> державою і які не володіють монополією на представництво даних інтересів» [10].

Плюралістична модель методологічно виходить з того, що суспільна система та її частини знаходяться в координаційній

залежності, а отже, виключається провідна роль якоїсь однієї частини цілісної системи. Сукупне відтворення цілісного життя суспільства можливе лише за участі в ньому всіх типів та видів суспільного виробництва, що не виключає наявності субординаційних зв'язків між ними. Однак саме матеріальне виробництво створює життєзабезпечуючі продукти, від яких залежить не тільки функціонування суспільства, але й фізичне виживання кожного конкретного індивіда. Отже, всі інші види суспільного виробництва повинні бути засобом його оптимізації та подальшого розвитку. Таким чином, для плюралістичної моделі характерна діяльність держави в інтересах всього суспільства. Завдяки фактичній рівновіддаленості від основних фінансово-економічних груп держава може діяти в інтересах системи в цілому, забезпечуючи її стабільність, можливість перебувати у відносній рівновазі. Якщо система відхиляється від рівноваги і потрапляє в кризову смугу, держава коректує перекося, що виникають, навіть якщо це суперечить інтересам окремих груп монополістичної еліти і повертає економіку у відносно стабільність.

Плюралістична модель взаємодії бізнесу і влади ґрунтується на англо-американській традиції, яка була сформована у зв'язку з такими культурно-історичними особливостями.

Індивідуалізм як тип соціально-економічної поведінки більшої частини населення, який притаманний Великобританії та США. В його основі знаходиться направленість на особисті успіхи та високий ступінь готовності вдатися до невизначених ризиків, пов'язаних з досягненням особистого рівня матеріального добробуту.

Конкуренція розглядається як рушійна сила розвитку. Фундаментом ділової етики та системи координації вважається створення необхідних умов для конкуренції всіх економічних суб'єктів, а сама конкуренція розглядається як базисний принцип економічного розвитку, де отримання прибутку вважається основним показником успішності, а спроби обмеження сприймаються як замах на «американську мрію» та «принцип рівних можливостей для усіх».

Держава визначається як зовнішня сила, значення якої полягає у розробці спільно з представниками бізнесу єдиних правил регулювання, вирішенні конфліктних ситуацій, з якими не може впоратися ділове співтовариство, та забезпеченні підтримки національного бізнесу на міжнародних ринках.

Таким чином, основними характерними ознаками плюралістичної моделі взаємодії бізнесу і держави є такі: існування численних груп тиску та груп інтересів, що конкурують між собою за вплив на політику; держава залишається незалежною від груп тиску, виступаючи у ролі арбітра, тоді як групи інтересів можуть висувати їй свої пропозиції і деякі з них можуть бути інституціоналізовані.

Концепція плюралізму, як вже зазначалося вище, передбачає, що держава виступає в ролі незалежного арбітра між групами тиску, беручи до уваги як інтереси бізнес-груп, так і загальнонаціональні інтереси. У плюралістичній системі приватний бізнес, поряд з державою, є рівноправним учасником політичного процесу. Більша частина відносин бізнесу та держави приймає форму угод між приватним бізнесом та владою в особі політиків та чиновників. Звичайно, існують організації у плюралістичних системах, які представляють колективні інтереси різних груп бізнесу, однак корпорації обирають самі, ставати їм членами яких-небудь асоціацій чи ні. Влада бізнес-асоціацій в плюралістичних системах є жорстко обмеженою тією умовою, що якщо вони розчарують хоч би меншу частину своїх членів, приймаючи позицію, з якою ці члени не згодні, то ці фірми, скоріш за все, покинуть цю асоціацію, тим самим послабивши її скороченням доходів і зниженням довіри представляти інтереси бізнесу загалом.

У плюралістичних системах корпорації залишаються членами асоціацій тільки до того часу, поки вони переконані, що їхнє членство у відношенні доступу до комерційно корисної інформації або політичного представництва коштує витрачених ними грошей і сприяє збільшенню їхньої капіталізації.

Дійсно, в плюралістичних системах найчастіше існує змагання між бізнес-асоціаціями: конкуруючі організації стверджують, що саме вони краще надають послуги і більш послідовно та ефективно представляють інтереси своїх членів, ніж їхні конкуренти. В рамках плюралістичного підходу бізнес розглядається як одна з груп інтересів або груп тиску. Взаємини між окремими корпораціями та бізнес-асоціаціями складаються за принципом відносин «клієнт-клієнт». У більш структурованих і організованих моделях взаємин «бізнес-держава» значення окремих корпорацій знижено, що, у свою чергу, підвищує роль асоціацій.

Необхідно відзначити, що, на відміну від економістів, які під корпорацією розуміють

одну з форм організації виробничо-фінансової діяльності, яка є досить потужною, щоб впливати на прийняття політичних рішень, політологи розуміють корпорацію як окремий суб'єкт, називаючи корпорацією будь-яке структурне представництво групи інтересів, які виходять на рівень політичних інститутів.

У другій половині ХХ століття в цілому комплексі соціально-політичних вчень поняття корпорації знаходилося в центрі наукових досліджень та розробок, отже, його розуміння в контексті боротьби або взаємодії з державою підносилося. Таким чином, під корпорацією розуміється відносно замкнута структура, що має економічний характер, але в процесі свого розвитку набуває певної політичної ролі, яка може виражатися як у прямому впливі на сферу політики, так і в створенні певних правил гри для досить великої кількості учасників – правил, схожих на політичні. Саме на цій основі стали популярні теорії корпоративної держави, ядром яких є теза, що в сучасному суспільстві корпорації замінюють функції держави і є новими формами громадянського союзу. Отже, можна говорити про вторгнення корпорацій в інтереси держави. Однак основний інтерес корпоративних утворень знаходиться в межах економічної сфери: це боротьба за володіння ресурсами, їх розподіл та перерозподіл. Навіть для самих політизованих економічних корпорацій їх головними сферами діяльності є виробнича, комерційна та фінансова.

Відповідно, неокорпоративістська модель взаємодії «бізнес-держава» сформувалася в контексті різних культурно-історичних особливостей, зміст яких полягає в таких положеннях:

- нова, відмінна від капіталістичної та соціалістичної, система політичної економії, яка базується на державному спрямуванні переважно приватизованої промисловості згідно з ідеологічними принципами єдності, порядку та успіху;

- форма держави, яка розвивається в капіталістичному суспільстві одночасно з парламентаризмом (корпоративізм здійснює функціональне представництво);

- відмінна від плюралістичної форма опосередкування інтересів, за якої обмежена кількість ієрархічно впорядкованих монополістичних організацій представляє інтереси своїх членів у ході переговорів та втілює в життя їхню внутрішню політику.

Держава в неокорпоративістській моделі є важливим економічним агентом, що забезпе-

чує розробку та дотримання загальних правил гри, а також розглядається як сила, що несе великі соціальні зобов'язання перед суспільством загалом, тому має право висувати відповідні вимоги до бізнесу.

У разі виникнення конфліктів у діловій сфері переважним чином їхнього вирішення вважається досягається домовленостей між основними зацікавленими групами. Судові процедури розглядаються як останній спосіб вирішення конфліктів у випадках, коли вичерпані всі шляхи досягнення досудових рішень.

В сучасній науці розглядаються два підходи до визначення неокорпоративізму, а саме інституціональний та функціональний. Прихильники інституціонального підходу підкреслюють його як особливу організацію взаємодії груп інтересів і держави, якій притаманні високий ступінь централізації інститутів представництва груп інтересів (профспілок, асоціацій підприємців). При цьому провідна роль належить асоціаціям та припускає низький ступінь автономії для союзів, рядових членів. Державі відводиться основна роль в регулюванні економічних процесів.

Представники функціонального підходу наголошують на таких аспектах: визнання учасниками взаємодії один одного як рівноправних соціальних партнерів; наявність інституціоналізованого соціального консенсусу між державою та інститутами громадянського суспільства; інституціоналізація участі бізнесу й праці у формуванні державної економічної стратегії; централізовані переговорні процеси щодо заробітної плати на національному рівні за участю профспілок, підприємців і держави; практика виробничої демократії у ключових галузях економіки.

Модель неокорпоративізму передбачає наявність інституційних форм управління, в яких організації (зазвичай це профспілки та спілки роботодавців) представляють основні економічні інтереси, отримують основні привілеї і можливості брати участь у розробці

законопроектів та політичних рішень. У свою чергу, організації беруть відповідальність та зобов'язання сприяти державі в управлінні суспільством. Комбінація розподілу функцій у представництві та управлінні знаходиться в центрі корпоративізму. Корпоративні організації також залучені в установку стандартів та умов для виробництва. Сама ідея, що організації, які беруть участь у корпоративістських угодах, отримують гарантований статус монополії від держави, є фундаментальною для сучасного концепту. Вона контрастує зі звичайним очікуванням плюралістичної політики у тому, що завжди будуть виникати нові конкуруючі інтереси.

Оскільки під неокорпоративізмом розуміється така модель організації суспільного життя, при якій відносини між групами інтересів і політичною системою реалізуються головним чином через асоціації, вважається, що всі корпорації, а в деяких країнах це навіть прийнято законодавчо, повинні належати до бізнес-асоціацій, які, в свою чергу, організовані в певну ієрархічну систему з домінуючою організацією, що представляють бізнес загалом.

Висновки з цього дослідження. Аналіз основних моделей взаємодії бізнесу і держави показує, що кожна з них формувалась в специфічних культурних, економічних і соціальних умовах, кожна має свої сильні і слабкі сторони. Водночас у ХХІ сторіччі все більше поширення серед представників міжнародних ділових кіл набуває думка про те, що англо-американська (плюралістична) модель або принаймні такі її важливі характеристики, як висока ступінь інформаційної прозорості компаній і велика увага до захисту інвесторів, створює більш сприятливі умови розвитку бізнесу.

Тому вивчення моделей, на яких будується взаємодія приватних корпорацій і державного сектора, має виняткове значення для розуміння подальших перспектив розвитку вітчизняної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Формування великого приватного капіталу в Україні / [О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховода, Л.З. Суплін]. – К. : Міленіум, 2004. – 90 с.
2. Розанвалон П. Демократична легітимність / П. Розанвалон – К. : Києво-Могилянська академія, 2009. – 287 с.
3. Правляча еліта сучасної України : аналітична доповідь № 10 / [М. Шульга, О. Потехін, Н. Бойко, О. Парохонська, Т. Шульга]. – К. : Фонд Ф. Еберта, 1998. – 68 с.
4. Фисун А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / А. Фисун. – Х. : Константа, 2006. – 352 с.
5. Фрідман М. Капіталізм і свобода / М. Фрідман. – К. : Дух і літера, 2010. – 319 с.

6. Bentley A. The process of Government. A study of social pressures / A. Bentley. – Cambridge, 1967.
7. Dahl R. Polyarchy: Participation and Opposition / R. Dahl. – New Haven : Yale University Press, 1971.
8. Olson M. The Logic of Collective Action. Public goods and the theory of groups / M. Olson. – Cambridge, 1965.
9. Truman D. The Governmental Process / D. Truman // Political Interests and Public Opinion. – 2nd Edition. – N.Y., 1971.
10. Schmitter Ph.C. The Organization of Business Interests. Studying the Associative Action of Business in Advanced Industrial Societies / Ph.C. Schmitter, W. Streeck // MPIfG Discussion. – 1999. – Paper 99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mpi-fgkoeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp99-1.pdf.